

- виховання” //Теорія і методика фізичного виховання і спорту. - 2005. - №4. - С. 72-75.
4. Янсон Ю.А. Структура современного процесса физического воспитания школьников //Теорія и практика физической культуры. - 2004. - №10. - С.19-20.
 5. Круцевич Т.Ю. Теория и методика физического воспитания. - Киев, 2003.- Т.1. - 424с.

О.В.Малихін

НАСТУПНІСТЬ У ФОРМУВАННІ УМІНЬ САМОСТІЙНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ НА ОРГАНІЗАЦІЙНОМУ, ОПЕРАЦІЙНОМУ І ПРЕДМЕТНОМУ РІВНІ

В статье рассматриваются возможности педагогического влияния на процесс формирования умений самостоятельной учебной деятельности студентов педагогического университета на организационном, операционном и предметном уровнях.

The article deals with the problem concerning existing possibilities of pedagogical influence while forming students' self-directed educational activities skills in Pedagogical University on organizational, functional and subjective levels.

Співвідношення часу, що відводиться на аудиторну і самостійну роботу студентів вищих навчальних закладів, в усьому світу складає 1:3,5 [2, с.101]. Відповідно, формування умінь самостійної навчальної діяльності залежить від того, наскільки ефективно використовуються задля цих цілей час, що відводиться для проведення аудиторних (нормативних) занять, а також наскільки сформовані орієнтаційні уміння студентів першого курсу, уміння регламентувати обсяг роботи і розподіляти час не лише протягом аудиторних занять, але й у значній мірі поза ними.

Виходячи з цього, **мета даної роботи** полягає в тому, щоб показати можливості педагогічного впливу на процес формування умінь самостійної навчальної діяльності студентів педагогічного університету на організаційному, операційному і

предметному рівні, а також статистично довести ефективність такого впливу.

Аналіз цілей взаємодії між викладачами і студентами першого року навчання, що ставляться на учбових заняттях різного роду і тривалості, таких ситуацій показує, що їх досягнення безпосередньо пов'язано з набуттям студентами першого курсу глибоких теоретичних знань і формуванням умінь застосовувати їх на практиці. Однак, питання про те, як досягти у цьому високого результату, торкаються надзвичайно рідко. Більш конкретно цей факт відображено у таблиці 1.

Таблиця 1

Витрати часу, що відводиться на досягнення різних учбових цілей

Цілі	Витрати учбового часу
1. Набуття глибоких теоретичних знань.	49 %
2. Закріплення теоретичних знань на практиці.	33%
3. Перевірка якості роботи, що виконується.	11%
4. Формування прийомів роботи з джерелами знань.	3%
5. Виховання відповідального ставлення до навчання.	1,5%
6. Формування організаційних умінь пізнавальної діяльності.	1,7%
7. Оволодіння прийомами використання вільного часу.	0,9%

Наведені у таблиці дані співпадають із результатами Г.В.Скок, яка показала, що майже на 80% практичних занять переважає монолог викладача, на лабораторних заняттях домінує контроль теоретичної частини курсу, в організації виконання студентами експериментальних завдань самостійній роботі майже не приділяється уваги [3]. Дослідження бюджету часу студента першого року навчання за допомогою карти самореєстрації, яка була розроблена білоруськими вченими ще на початку 70-х років минулого століття [1], показує, що на позааудиторну самостійну роботу студент першого року

навчання майже не має часу. Середні узагальнені дані, щодо витрат часу студентами першого року навчання представлені у таблиці 2.

Таблиця 2

Загальний фонд часу студента першого року навчання у педагогічному університеті

Види витрат часу	Час, що витрачається від загального обсягу, у (%)	
	Будні	Неділя
1. Учбовий час:		
- регламентовані заняття;	28,12	0
- нерегламентовані заняття;	14,24	11,46
- час, пов'язаний з витратами на пересування і обслуговування у ВНЗ.	5,21	0
2. Задоволення фізіологічних потреб (сон, догляд за собою, харчування)	45,14	55,56
3. Організація побуту.	4,51	18,40
4. Вільний час.	2,78	13,54
5. Нерозподілений час.	1,74	1,04

Дані таблиці свідчать про необхідність збільшення доли самостійної навчальної діяльності (самостійної учбової праці) студентів першого року навчання безпосередньо впродовж аудиторних занять, оскільки додаткового часу для організації такої роботи у них майже немає.

Раніше було показано, що на формування організаційно-адаптаційної компетентності і змістовно-операційної (процесуально-діяльнісної) готовності найбільше впливає такий фактор, як система форм, методів, засобів освітнього процесу, що спадково змінюється від середньої школи до вищого навчального закладу, а також фактор напряму, що формує, - цілеспрямоване формування умінь самостійної навчальної діяльності у системі спеціальних задач.

Корекційно-формуючий напрям у розвитку досліджуваних умінь є покликаним усунути учбову організаційну пасивність студентів, підвищити ступінь їх учбової самостійності в умовах домашньої підготовки.

Абсолютно зрозумілим є те, що задля розв'язання цих задач важливою є робота, спрямована на забезпечення наступності на трьох рівнях організаційному (наступність способів взаємодії того, хто навчає, і тих, хто навчаються, у межах яких реалізуються цілі, зміст і методи навчання), операційному (наступність у оволодінні тими, хто навчаються способів дій у процесі розв'язання задач певного класу) і предметному (наступність між новими і раніше набутими знаннями).

Лекція як головна ланка дидактичного циклу навчання покликана формувати орієнтувальну основу роботи студентів щодо подальшого засвоєння матеріалу чи – формувати орієнтувальну основу самостійного учіння студента.

Усі інші форми навчальних занять спираються на неї. Однак, через наявність певних протиріч, цього виявляється недостатнім. Лекція повинна не лише дозволити студентам перших курсів орієнтуватись у структурних взаємозв'язках між основними положеннями предмету, що викладається, чіткій системі знань, а в першу чергу – ставити перед студентом конкретні задачі, що активізують самостійну роботу слухачів, роз'яснюючи при цьому їх призначення, і обробляє раціональні способи їх розв'язання.

Дійсно, поряд із засвоєнням спеціальних знань, потрібна робота, спрямована на вироблення раціональних умінь. Вона полягає у розв'язанні операційно-адаптаційних задач – тобто задач такого типу, поетапне розв'язання яких прилаштовує студентів до навчального процесу у ВНЗ через усунення низького рівня змістовно-операційної підготовки, неповної організаційно-адаптаційної компетентності.

Практика показує, що керуючись лише покликанням: «Будь самостійним!», студент першого року навчання розв'язує такі задачі стихійно. Постановка операційно-адаптаційних задач повинна бути спрямована на досягнення усвідомлення студентами органічного зв'язку усіх форм навчання, їх наступності, зв'язку рівня засвоєння попереднього матеріалу з подальшими результатами у навчанні. Для цього необхідно, щоб система завдань для самостійної роботи студентів першого курсу вмотивовувалась і цілковито «вимальовувалась» на лекції, включала б у себе такі задачі, що передбачають як їх миттєве

виконання, так і їх розгляд на наступні лекції або на практичному занятті, розв'язання у процесі домашньої підготовки.

Виклад теоретичного матеріалу, що супроводжується постановкою задач, самостійний пошук розв'язання яких міг би здійснюватись за умови організації інших форм навчального процесу, змушує студентів першого року навчання регулярно конкретизувати, узагальнювати і систематизувати відповідні ідеї, забезпечує зв'язки, що умовно можна позначити як «лекція – лекція», «лекція – практичне заняття», «лекція – домашнє завдання», «практичне завдання – домашнє завдання», «лекція – контрольні заходи, екзамен (залік)» та інші.

Якісне збільшення частини такої цілеспрямованої і систематичної самостійної початкової роботи студентів першого року навчання під час аудиторних і позааудиторних занять виявляється можливим за умови готовності до неї студентів.

Оскільки через недостаток часу для такої роботи у межах конкретної дисципліни основний акцент робиться на виконанні конкретних вправ, спрямованих на відпрацювання уміння, а не на засвоєння знань для формування умінь, то це призводить до появи деяких труднощів. Частково їх можливо уникнути за допомогою створення і використання спеціального навчального посібника для студентів-початківців. Він включає практичний матеріал, рекомендаційного характеру, що включається до змісту спецкурсу «Організація самостійної навчальної діяльності студентів».

Завдяки цьому, задачі, що були сформульовані на лекції, супроводжуються орієнтаційними «підказками»: задача на раціональне конспектування учбового тексту чи на оволодіння певним методом, на засвоєння уміння виразно говорити, на розвиток пам'яті й інші задачі можуть розв'язуватись із використанням узагальнених і систематизованих знань, представлених у посібнику.

Задача викладача полягає лише у доборі задач, які поступово стають більш складними, їх систематичної постановки, визначення розділу посібника для вивчення і здійснення контролю. При цьому, враховуючи дані опитування,

які свідчать, що серед причин непопулярності додаткової роботи серед студентів – відсутність її оцінки з боку викладача, слід підтримувати пріоритет «звітної» діяльності студента при виконанні різного роду задач, продумати нові форми заохочування роботи з додатковими джерелами знань.

Таким чином, виправданим є введення у навчальний процес особливого блоку – часу попередньої роботи. Організація часу попередньої роботи пов'язана з виділенням у структурі «лекція – практичне заняття (2 години + 2 години)» додаткової навчальної ланки цієї системи – часу попередньої роботи. Завдяки цьому можна досягти наступних цілей:

1. змінити форму організації процесу навчання у ВНЗ, наблизивши її до шкільної форми:

- система «попередня робота – лекція (1 година + 1 година)» є подібною урокам повторення, осмислення і закріплення, узагальнення;
- система «лекція – практичне заняття (1 година + 1 година)» – урокам по формуванню і вдосконаленню нових знань, умінь, навичок;

2. підготувати студентів першого року навчання до плідної учбової роботи на лекції, засобом систематичної перевірки домашніх завдань, звіту студентів про знання лекції і уміння застосовувати знання на практиці;

3. проконтролювати виконання поставлених перед ним раніше організаційно-адаптаційних задач (наприклад, самостійне вивчення понять, знайомство з методами розв'язання задач за допомогою рекомендованої літератури);

4. активізувати діяльність студентів не лише на практичному занятті, але й на лекції, надавши можливість викладати матеріал самим студентам.

За такої організації діяльності, студент змушений постійно переробляти лекційний матеріал і додавати його розв'язанням задач, добором прикладів, зауваженнями, фіксуванням на полях головних думок, коментарів. При цьому не порушується логіка системно-письмового викладу виучуваного курсу, а введення часу попередньої роботи надає студенту допомогу відносно цієї праці.

Зупинимось більш детально на питанні практичного втілення цих положень. У таблиці 3. представлено досвід організації навчального часу студента першого курсу в системі «час попередньої роботи – лекція – практичне заняття».

У таблиці було використано такі скорочення:

Д – домашнє завдання;

І – іспит;

Л – лекція;

П – практичне завдання;

Ч – час попередньої роботи.

Таблиця 3

**Процес навчання в системі
«час попередньої роботи – лекція – практичне заняття»**

Організаційна форма	Ціль етапу	Зміст	Тип завдання для самостійної роботи
Час попередньої роботи	1. Перевірка результатів оволодіння лекційним обсягом знань.	Усна перевірка результатів навчання і їх аналіз.	Л – Д – Ч – П
	2. Перевірка результатів застосування знань на практиці (розв'язання предметних задач).	Виконання домашніх задач біля дошки.	П – Д – Ч
	3. Перевірка результатів оволодіння способами, прийнятними прийомами роботи.	Повідомлення знань, здобутих самостійно, перевірка результатів, виконання письмового,	Д – Ч – І Ч – П

Організаційна форма	Ціль етапу	Зміст	Тип завдання для самостійної роботи
	<p>4. Виконання письмової роботи (розв'язання додаткових задач).</p> <p>5. Перевірка результатів самостійного оволодіння поняттями за вказаними джерелами й надання допомоги у засвоєнні знань.</p> <p>6. Надання допомоги у засвоєнні способів роботи з навчальною літературою.</p> <p>7. Засвоєння вправ, спрямованих на формування умінь аналітико-оцінювального компоненту.</p>	<p>додаткового завдання, запропонованого викладачем чи студентом.</p> <p>Засвоєння питань, що лежать в основі наступної лекції.</p> <p>Аналіз пропонує методів і варіантів оформлення розв'язання задач.</p> <p>Повідомлення особливостей і правил розвитку уваги, пам'яті, способів регулювання своєї поведінки.</p>	<p></p> <p>Д – Ч – Л</p> <p>Ч – Д – І</p> <p>Ч – Д – Л</p>

Організаційна форма	Ціль етапу	Зміст	Тип завдання для самостійної роботи
Лекція	8.Законспектувати основні визначення, приклади і Властивості, використовуючи матеріал, що було дібрано дома.	Конспектування під керівництвом лекторів-студентів.	Ч – Л – І
	9. Уведення понять і їх визначень, прикладів, властивостей.	Виконання задач індивідуально, контроль – на практичному занятті. Усвідомлення питань, що розглядається лектором і способів виконання дій, за аналогією, отримання домашнього завдання і завдання для практичного заняття.	Л – П – Д Л – Л Л – П – Ч Л – Д – Ч Л – І
	10.Сконцентрувати увагу на питаннях, що будуть розглядатись на наступній лекції, практичному занятті, часі попередньої роботи, дома.	Надання списку додаткової літератури і постановки задач, щодо її вивчення.	Л – Д – І

Організаційна форма	Ціль етапу	Зміст	Тип завдання для самостійної роботи
Практичне заняття	11. Перевірка виконання завдань, що були поставлені на лекції.	Усна перевірка, аналіз помилок і оцінка оригінальності підібраних прикладів.	Л – П
	12. Застосування засвоєних знань у розв'язанні задач.	Розв'язання задач.	П – І
	13. Засвоєння понять теми і розв'язання стандартних задач на засвоєння знань.	Усна робота, спрямована на запам'ятовування визначень засобом уведення символів, для слів, що зустрічаються найчастіше. Вправи на розподіл уваги і тренування пам'яті.	Л – П – Ч Ч – П – Ч
	14. Застосування способів доказу певних властивостей на практиці.	Доопрацювання лекційного матеріалу.	Л – П – Д

Наведемо приклади організаційно-адаптаційних задач для самостійної роботи різних типів.

1. **Д – Ч – І.** Надайте складену вдома у процесі читання, прослуховування, перегляду телевізійної передачі

картку розміром 105 × 148 мм, яка б містила зміст набутої інформації про ... , придумайте до неї завдання.

2. **Ч – Д – Л.** Спробуйте розподілити вашу увагу таким чином, щоб виділити максимально більшу кількість предметів у аудиторії. Закрийте очі. Перерахуйте предмети, пов'язані з поняттям ...

3. **Л – Ч – Д.** Спробуйте оформити конспект способом таблиці (у стовпчиках – визначення, що означає, приклад, графічне зображення, властивості, докази, зауваження).

4. **Д – Ч – Л.** Студенту-лектору: сформулювати визначений фрагмент навчального матеріалу для аудиторії «під запис», оформити його на дошці.

5. **Д – Л – Д.** запропонований список літератури необхідно оформити на задалегідь приготовлений для цього картці (складання особистої довідкової картотеки), доповніть короткими коментарями.

6. **Л – Ч – П.** Користуючись таблицями, у клітинках яких у випадковому порядку розташовані всі слова, що складають певні визначення «...», складіть закодовані визначення ... , прочитайте їх, вказуючи на порядок слів.

7. **Ч – П – Л.** «Диктант на швидкість»: користуючись стенографічними прийомами, законспекуйте фрагмент доповіді лектора, користуючись задалегідь визначеними символами, що виступають означеннями для найбільш вживаних слів.

Із покращенням змістовно-операційної (процесуально-діяльнісної) підготовки і покращенням рівня сформованості організаційно-адаптаційної компетентності як наслідок у втілення у практику ідеї введення часу попередньої роботи можна відмовитись від неї, за умови поступової нормалізації роботи щодо засвоєння змісту тематичної програми на якісно новому рівні. Спеціальне опитування, спрямоване на дослідження рівня сформованості відповідних компонентів, що входять до структури уміння самостійної навчальної діяльності, дозволяє регламентувати здійснювану роботу. Дані, що було

отримано в результаті проведення такого опитування представлені у таблиці 4.

Таблиця 4

Відсотковий розподіл кількості студентів за «адаптивними» рівнями сформованості компонентів умінь самостійної навчальної діяльності в ході реалізації часу попередньої роботи

Компонент	Завдання	Вересень	Жовтень	Листопад	Грудень
Мотиваційно-організаційний	Опишіть, враховуючи свої мотиви учіння, у чому полягає відмінність вашої підготовки до лекції і практичного заняття?	20%	34,29%	65,71%	65,71%
Організаційно-адаптаційний	Складіть план навчальної праці на сьогодні, позначте прийоми досягнення цілей.	11,43%	17,14%	48,58%	51,43%
Змістовно-операційний	Предметна самостійна робота узагальнюючого характеру.	11,43%	20%	45,71%	51,43%
Пізнавально-ініціативний	Підготувати виступ (5 хвилин) на будь-яку тему.	25,71%	31,43%	62,86%	68,57%
Аналітико-оцінювальний	Чи погоджуєтесь ви з оцінками викладача вашої діяльності? Аргументуйте відповідь.	28,57%	25,71%	60%	54,29%

Оскільки при реалізації на практиці визначених запропонованих організаційних заходів особлива увага приділяється формуванню змістовно-операційного (процесуально-діяльнісного) й організаційно-адаптаційного компонентів, тому змінення за цими параметрами є факторами, що вказують на можливість припинення педагогічного впливу на студентів. Відповідно до отриманих даних результатів, силу

такого впливу можна зменшити після двох місяців інтенсивного впровадження визначених організаційних заходів.

Аналізуючи статистичну інформацію, що представлена у таблиці 2.2.4, чітко видно, що на початок третього місяця здійснення педагогічного впливу значних покращень за параметрами змістовно-операційної (процесуально-діяльнісної) готовності й організаційно-адаптаційної компетентності, що свідчить про вже недостатній вплив запропонованих заходів педагогічного впливу на успіхи значної кількості студентів. Тому необхідно продумати форми іншого впливу, які необхідно використовувати у роботі з такими студентами. На цей же час стрімко зростає потреба у формуванні мотиваційно-організаційного компоненту, тобто більшість студентів у достатній мірі усвідомлюють значущість умінь, що формуються, і психологічно готові до самостійного самовдосконалення. Саме тому, слід замислитись над проблемою організаційних форм, які б сприяли прояву значно більшої самостійності студентів, пропонувати задачі, цілковито розраховані на самостійне виконання.

Між тим, справедливо можна вважати, що пізніше, у процесі формування переважно складових змістовно-операційного (процесуально-діялісного) компоненту, також необхідно продовжувати, нехай не настільки регулярно, як при організації часу попередньої роботи, вдосконалення організаційно-адаптаційного компоненту.

Наведемо приклади операційно-адаптаційних задач, призначених для самостійного розв'язання студентами першого року навчання у педагогічному університеті.

1. На полях лекції «...» для кожного абзацу коротко сформулюйте основну думку; повторіть цю дію, поєднуючи зміст двох, трьох, ... абзаців. Узагальнивши матеріал, чітко сформулюйте основні висновки до пройденого розділу.

2. Використовуючи базові поняття розділу «...», підготуйте «понятійний план» усного виступу на тему «Що я знаю про ...?».

3. Спробуйте оцінити пропонований «понятійний план», повноту розкриття двома студентами змісту заданої теми, логічність і точність викладу, виразність мовлення.

4. Підготуйте наочне представлення короткого змісту учбової книги, журнальної чи газетної статті відповідно до плану, представте його у вигляді таблиці, схеми, системи блоків, малюнку.

5. У конспекті лекції виділіть красним кольором формулювання теорем, зеленим – визначення, синім – властивості, інший текст залишайте без уваги. Через деякий час спробуйте поновити у пам'яті послідовність появи присутніх кольорів (красний, зелений, зелений, синій, колір відсутній, ...), використовуючи прийоми мнемоніки, визначте скелет конспекту, зв'язок між розділами, окремими поняттями і теоремами.

6. Використовуючи метод асоціації образів, мислено опрацюйте зміст понять теми. «...».

Наведемо приклад плану короткого представлення змісту літературного джерела:

- найменування джерела – назва книги, газети, журналу, підручника;
- прізвище автора;
- вихідні дані місце і рік видання, номер і рік випуску журналу, дата виходу газети;
- основний зміст – головні ідеї і положення;
- фактографічні дані – факти, цифри, дати, особистості, події;
- суперечний, критичний матеріал, що не співпадає з вашими знаннями і переконаннями;
- новизна матеріалу і можливість практичного використання
- усе нове, оригінальне, таке, що можна застосувати у навчанні й на практиці.

При розгляді основного змісту зверніть увагу на наступне:

- що є особливого у викладі матеріалу; у чому відмінність позиції автора;
- у чому автор полемізує з іншими дослідниками;
- які ідеї можна вважати аргументованими, а які ні;
- чому деякі ідеї спричиняють появу певного опору;
- які основні питання не знайшли своє відображення;
- які задачі виникають як наслідок, як їх розв'язати

Виходячи з цього, можна дійти висновку, що за умови реалізації запропонованих організаційних заходів педагогічного впливу можна значно прискорити процес формування умінь самостійної навчальної діяльності студентів педагогічного університету на організаційному, операційному і предметному рівнях, що підтверджується наведеними статистичними даними щодо ефективності такого впливу.

Література

1. Бюджет времени студента. Опыт конкретного социологического исследования. Минск: Вышэйш. школа, 1971. – 91с.
2. Педагогика и психология высшей школы. Ростов-на-Дону: Изд-во «Феникс», 1998. – 544с.
3. Скок Г.Б. Основы технологии коррекции педагогической деятельности: Автореф. дис. на соиск. учен. степ. докт. пед. наук. Л., 1988. – 36с.

А.Н.Сендер

г. Брест

ОБ ОРГАНИЗАЦИИ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ СТУДЕНТОВ ЗАОЧНОЙ ФОРМЫ ОБУЧЕНИЯ

У статті розглядаються питання організації самостійної роботи студентів заочної форми навчання в закладах освіти «Брестський державний університет імені О.С.Пушкіна», розширення її видів, оптимізації змісту.

The article discusses the aspects of organization of independent work of external students in Brest State university named after A.S.Pushkin, extending of its kind and optimization of its content.

Эффективность учебного процесса, нацеленного на подготовку специалистов высокого уровня определяется качеством преподавания и самостоятельной познавательной деятельностью студентов. Значимость самостоятельной познавательной деятельности особенно очевидна для студентов-заочников, для которых эта форма обучения по существу является основополагающей. Важность самостоятельной работы студентов можно объяснить следующими обстоятельствами. Во-